

ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ WISDOM OF THE ELDERLY

สมปอง สุวรรณภุมมา*

บทคัดย่อ

ผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากมักถูกมองว่าเป็นภาระค่าใช้จ่าย มองว่าผู้สูงอายุเป็นวัย ต้องรอรับสวัสดิการการสงเคราะห์จากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ซึ่งแท้ที่จริงแล้วในสังคมไทยไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะผู้สูงอายุไทยยังมีความสามารถในการจัดการตนเองจนถึงระดับพึ่งตนเองได้ โดยใช้ความรู้ความสามารถที่ฝังลึกอยู่ในตัว ประสบการณ์ที่มีคุณค่า โดยมีทุนทางสังคมวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพัฒนาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มชนรุ่นหลังสืบต่อไปได้ นั่นก็คือ “ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ”

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ, ภูมิปัญญา

ABSTRACTS

Older people are often seen as burdensome. The elderly are expected to receive welfare benefits from the government alone. In fact, in Thai society is not like that. Thai elderly also have the ability to manage themselves to self-reliance. Using the knowledge embedded in the deep. Valuable experience. It has the social and cultural capital in the local community that can develop knowledge transfer for the next generation. That is, "the wisdom of the elderly"

Keywords: Elderly, Wisdom

บทนำ

การรวมกลุ่มเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมีเป้าหมายหลักที่จะให้ประเทศสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations) หรืออาเซียน มีตลาดและฐานการผลิตเดียว โดยริเริ่มกลไกและมาตรการใหม่ๆ ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการไหลเวียนของสินค้า บริการ แรงงานและการลงทุนอย่างเสรี รวมทั้งลดช่องว่างของระดับการพัฒนาภายในกลุ่มอันจะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง สามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆ ได้ ซึ่งนับเป็นความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทยและต่อเพื่อนสมาชิกอีก 9 ประเทศ ปรากฏการณ์หนึ่งที่ถูกนำมาวิเคราะห์ คือ “พหุสังคม” ซึ่งเป็นการบูรณาการ

* คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

ภาคส่วนอันสำคัญของสังคมที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประชาชาติที่เป็นสมาชิกของประชาคม ซึ่งการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนจะทำให้สภาพสังคมไทยในอนาคตเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สังคมไทยจะประกอบไปด้วยผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านมากกว่ายุคปัจจุบันมากมาย มีการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนในภูมิภาคอาเซียนมากขึ้น สังคมไทยจะเป็นสังคมหลากหลายวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากขึ้นของประชาชนในภูมิภาคอาเซียนจะนำไปสู่การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายในสังคม เกิดการตั้งถิ่นฐาน การย้ายแรงงานข้ามชาติจะเพิ่มมากขึ้น นี่เป็นเพียงบางส่วนของ การเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อสังคมไทยในอีกไม่นานนัก การที่สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในเรื่องต่างๆ อย่างจริงจัง

ในการเตรียมความพร้อมนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความพร้อมของคนในประเทศ โดยพัฒนาคนให้มีศักยภาพพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กลุ่มคนที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ คือ กลุ่มคนวัยทำงานแต่เป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศไทยมีสัดส่วนของประชากรวัยทำงานที่ลดลงและกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยข้อมูลจากกรมอนามัยเผยว่าผู้สูงอายุไทยมีมากที่สุด ในอาเซียน (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2556 : 47) และปี 2564 จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มขั้น โดยสมบูรณ์ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2556 : ออนไลน์) จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ ทำให้เกิดคำถามมากมาย อย่างเช่น ประเทศไทยมีความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียนหรือไม่ การเตรียมความพร้อมของพลเมืองไทยเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 มีความพร้อมเพียงใด อันที่จริง การมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระให้กับสังคมไทย การที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากมักถูกมองว่าเป็นภาระค่าใช้จ่าย มองว่าผู้สูงอายุเป็นวัยพึ่งพา ต้องรอรับสวัสดิการการสงเคราะห์จากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ผู้เขียนไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วในสังคมไทยไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะผู้สูงอายุไทยยังมีความสามารถในการจัดการตนเองจนถึงระดับพึ่งตนเองได้ โดยใช้ความรู้ความสามารถที่ฝังลึกอยู่ในตัว ประสบการณ์ที่มีคุณค่า โดยมีทุนทางสังคมวัฒนธรรมในชุมชน ท้องถิ่น ที่สามารถพัฒนาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มชนรุ่นหลังสืบต่อไปได้ นั่นก็คือ “ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ”

ความหมายของภูมิปัญญา

คำว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า wisdom ซึ่งมีความหมายว่าความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ส่วนนักวิชาการไทยได้ให้ความหมายในเชิงลึกลงไปว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544 : 42) ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือ

ปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อม บริบททางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2547) นอกจากนี้ ภูมิปัญญา ยังหมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาความมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าว โดยการใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขึ้นกระทามาแช่น้ำต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น (ธวัช ปุณโณทก อ้างถึงใน กฤษณา วงษา สันต์, 2542 : 254)

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อ้างตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดว่า “ผู้สูงอายุ” หมายความว่าบุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547 : 2) ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งประกอบด้วยวัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา หรือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และหน้าที่การงานทางสังคม ซึ่งแต่ละบุคคลจะเกิดความเสื่อมแตกต่างกัน (สุรกุล เจนอบรม, 2541 : 5) แม้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นวัยแห่งความเสื่อมถอย แต่ก็ถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติ เพราะเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลานและเยาวชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นผู้แนะนำและเป็นผู้ทำประโยชน์แก่สังคม เป็นมิ่งขวัญของคนในครอบครัว และสามารถถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี (ยาจินต์ สินสุภา, 2544 : 15)

ทฤษฎีทางสังคมของผู้สูงอายุ (Social Theories of Aging)

เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุ

ทฤษฎีบทบาททางสังคม (Role Theory) อธิบายว่า อายุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล บุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับที่ยอมรับบทบาทของตนเองในแต่ละช่วงอายุ ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตด้วย นอกจากนี้การสร้างบทบาททางสังคมของตนขึ้นมาใหม่ เพื่อทดแทนบทบาทหน้าที่ที่สูญเสียไปขึ้นกับบทบาททางสังคม และการมองเห็นคุณค่าของตนเองเป็นสำคัญ สถาบันครอบครัวควรจะส่งเสริมผู้สูงอายุในบทบาทอื่นๆ เช่น การเป็นบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย เพื่อเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูกหลาน และลูกหลานควรจะเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ส่วนทางด้านสังคมจะสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มาก โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุวัยเดียวกันได้พบปะสังสรรค์กัน ปรึกษาหารือในการ

ที่จะช่วยเหลือสังคมได้ด้วย สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีความสุขอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และเหมาะสม กล่าวคือ เป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับประโยชน์จากสังคมเสมอเหมือนสมาชิกอื่นๆ ในสังคม ผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความสามารถแตกต่างกันไป จึงสามารถเลือกทำงานอาสาสมัครได้ตามความถนัด และความสนใจของแต่ละคน ซึ่งจะช่วยให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุมีความต่อเนื่อง

ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ใช้อธิบายการทำกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการเข้าทำกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ เป็นการทำกิจกรรมที่ส่งผลให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทฤษฎีกิจกรรมแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทำให้มีความพึงพอใจในชีวิต และปรับตัวได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบทบาทหน้าที่หรือการทำการกิจกรรมใดๆ ทฤษฎีกิจกรรมยังเชื่ออีกว่า กิจกรรมจะเป็นตัวช่วยให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข มีความเพลิดเพลิน กระฉับกระเฉง สามารถตัดสินใจได้ เกิดภาพพจน์ที่ดีเกี่ยวกับตนเองโดยแนวคิดทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3 ประการ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนรู้เข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาไม่ได้เป็นการเรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆ แต่เป็นการใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือ การเรียนการสอนที่เกิดจากการลอกเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว (ลัดดา สุทนต์, 2551)

จึงกล่าวได้ว่า ในเรื่องของกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจกลายเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุ ที่ควรมีต่อสังคม ครอบครัวและชุมชน เพื่อการมีคุณค่าในชีวิต และเพิ่มความพึงพอใจตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งแบ่งรูปแบบของกิจกรรมได้ 3 ประเภท คือ 1) กิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ (Informal Activity) เป็นกิจกรรมทั่วไปแบบไม่เป็นทางการ เช่น การช่วยเหลืองานทั่วไปภายในครอบครัว การพบปะพูดคุย หรือการสังสรรค์กับเพื่อนๆ หรือญาติ เป็นต้น 2) กิจกรรมที่มีรูปแบบ (Formal Activity) เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นทางการ เช่น การเป็นจิตอาสา หรืออาสาสมัครทำกิจกรรมเพื่อสังคม การเข้าร่วมในกลุ่มในสมาคม หรือชมรมต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เป็นต้น 3) กิจกรรมที่ทำคนเดียว (Solitary Activity) เป็นการทำกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัว เป็นกิจกรรมที่ทำภายในบ้าน เช่น การทำกิจกรรมในยามว่าง กิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหรือคลายเครียด เป็นต้น

- ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายในเรื่องของการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ คือ การที่ผู้สูงอายุจะมีความสุขในบั้นปลายชีวิตได้นั้น มีผลมาจากบุคลิกภาพและรูปแบบของการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลที่มีมาเดิม ซึ่งเชื่อว่า ผู้สูงอายุจะแสวงหาบทบาททางสังคมใหม่มาทดแทนบทบาททางสังคมเก่าที่ตนสูญเสียไป และยังคงสภาพที่จะพยายามปรับตนเองให้กับสภาพแวดล้อมใหม่อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีความต่อเนื่องเป็นการกล่าวถึงการปรับตัวของผู้สูงอายุ ว่า ผู้สูงอายุจะปรับตัวได้ดี และมีความสุขในบั้นปลายชีวิตได้นั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและการมีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาในอดีต

ความสำคัญกับภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ให้ความสำคัญเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม อันเป็นทุนทางสังคมที่มีค่าในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ภูมิปัญญาต่างๆ มากมายที่สั่งสมในรูปแบบของการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมีผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ เหล่านั้นที่ยังไม่ได้รับการเก็บรวบรวมเป็นระบบ และผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในสังคมที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพ ทั้งในด้านภูมิความรู้ และประสบการณ์การดำเนินชีวิต มีความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง สามารถชี้แนะลูกหลาน คนในสังคม ในชุมชน ให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทยมีการหยิบยกขึ้นมาส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกหลาน หรือเยาวชนคนรุ่นหลังในสังคมอย่างต่อเนื่อง

ผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาแล้ว ผู้สูงอายุยังเป็นวัยที่มีความเป็นอิสระมากกว่าช่วงวัยอื่นของชีวิต สามารถเลือกทำในสิ่งที่เหมาะสมตามที่ตนเองปรารถนา เนื่องจากลูกหลานเติบโต มีการมีงานทำแล้ว ย่อมหมดภาระที่หนักหน่วง ดังนั้น ในวัยนี้ ลูกหลานย่อมมีความเกรงใจ ยิ่งเป็นผู้ที่มีคุณธรรมด้วยแล้วย่อมได้รับความนับถือยำเกรงจากลูกหลาน บริวารทั้งปวง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การส่งเสริมให้ผู้สูงวัยมีโอกาสดำเนินการได้แสดงศักยภาพ ภูมิความรู้ที่เป็นการบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ผู้สูงอายุยังสามารถดูแลตนเองให้มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ให้เกิดภาระแก่ครอบครัว และสังคม จึงนับเป็นการสร้างสังคมที่มีคุณภาพอีกโสดหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างยิ่งของสังคมและประเทศชาติ เป็นต้นทุนทางสังคม ที่มีค่ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่นับถือผู้สูงอายุในฐานะผู้มีประสบการณ์มาก่อน และเป็นผู้สั่งสมภูมิปัญญาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เพื่อสืบทอดถึงบุคคลรุ่นหลัง นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของลูกหลานที่คอยให้ความอบอุ่น คำแนะนำสั่งสอนแก่บุคคลรุ่นหลังในครอบครัว โดยในปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน ส่งผลให้ประชากรไทย มีอัตราการเจริญพันธุ์ลดลง และประชากรมีอายุขัยเฉลี่ยสูงขึ้น ปัจจุบันดังกล่าวทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากประชากรผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องเหล่านี้สามารถพึ่งพาตนเองได้ดี และสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเองได้อย่างมีคุณค่าแม้ว่าจะอยู่ในวัยสุดท้ายของช่วงชีวิตก็ตาม ผู้สูงอายุก็ยังจัดได้ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่เป็น พลังสำคัญ แทนที่จะเป็นภาระของครอบครัว ชุมชน และสังคม

ที่ผ่านมารัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรวัยสูงอายุอย่างต่อเนื่อง ได้มีการตรากฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และมีการจัดทำนโยบายยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ พร้อมทั้งกำหนดกลไกและหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่ครอบคลุมการพัฒนาผู้สูงอายุในทุกๆ ด้าน เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในสังคมที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพ ทั้งในด้านภูมิความรู้ และประสบการณ์การดำเนินชีวิต ที่มีศักยภาพ มีความเข้าใจชีวิต

อย่างลึกซึ้ง สามารถชี้แนะลูกหลาน คนในสังคม ในชุมชนให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทยมีการหยิบยกขึ้นมาส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกหลาน หรือเยาวชนคนรุ่นหลังในสังคมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาแล้ว ผู้สูงอายุยังเป็นวัยที่มีความเป็นอิสระมากกว่าช่วงวัยอื่นของชีวิต สามารถเลือกทำในสิ่งที่เหมาะสมตามที่ตนเองปรารถนา เนื่องจากลูกหลานเติบโต มีการมีงานทำแล้ว ย่อมหมดภาระที่หนักหน่วง ดังนั้น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีโอกาสได้แสดงศักยภาพ ภูมิความรู้ที่เป็นการบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ผู้สูงอายุยังสามารถดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ให้เกิดภาระแก่ครอบครัว และสังคม จึงนับเป็นการสร้างสังคมที่มีคุณภาพอีกทางหนึ่งด้วย

คลังปัญญากับภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

คลังปัญญาผู้สูงอายุคือ การรวบรวมบุคคลผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สุขภาพดี มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์จากการทำงาน มีความพร้อมที่จะสมัครใจอุทิศเพื่อนำปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญมาอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อื่น กลุ่มบุคคลอื่น ชุมชน และประเทศชาติ โดยไม่หวังผลตอบแทนส่วนตัว ผู้ที่เป็นภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนจึงเป็นผู้ที่ทรงคุณค่า เปี่ยมด้วยพลังศักยภาพ และยังมีบทบาทการถ่ายทอดภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิปัญญาอันดีงามให้สืบทอดไว้ในชุมชน และสังคมต่อไป จังหวัดจะเป็นแหล่งรวมหรือเป็นคลังแห่งปัญญาผู้สูงอายุ เป็นศูนย์กลางพร้อมจะกระจายงานให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพออกไปสร้างความมั่นคงในระบบเศรษฐกิจตลอดจนการพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

ภูมิปัญญาผู้สูงอายุด้านต่างๆ

มีการรวบรวมภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ไว้ เพื่อที่จะได้รับการขึ้นทะเบียนคลังปัญญาฯ ควรมีการปรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบันอย่างน้อยทุก 2 ปี สาขาภูมิปัญญาด้านต่างๆ ได้แก่ (คลังปัญญาผู้สูงอายุ, <http://www.sisaket>)

ด้านการศึกษา คือ ผู้มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ โดยไม่หวังวิชา ทั้งด้านทฤษฎี และปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้และเป็นผู้ที่ศึกษาหาความรู้ รวบรวมข้อมูล ถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้

ภูมิปัญญาด้านการแพทย์และสาธารณสุข ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้ เช่น ยาสมุนไพร การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านเกษตร ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าทางสังคมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสานการแก้ปัญหาการเกษตรด้านตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การอนุรักษ์ป่าชายเลน การปลูกและใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก

ภูมิปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้แก่ ความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการประดิษฐ์ หรือคิดค้นสิ่งของวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือใช้ในการประกอบอาชีพหารายได้ หรือนำแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ ถ่ายทอดให้ผู้อื่นไปใช้ในชีวิต ซึ่งมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น วิธีการแช่อาหารโดยสารจากธรรมชาติ การย้อมสีผ้าโดยธรรมชาติ เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านวิศวกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างหรือประดิษฐ์โครงสร้างขนาดใหญ่ หรือการปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ อาณาหลักทางวิศวกรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน หรือประชาชนในพื้นที่ เช่น การทำเขื่อน หรืออ่างเก็บกักน้ำ เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานความรู้ประสบการณ์ ในการตกแต่ง ออกแบบ ประดิษฐ์วัสดุอุปกรณ์ซึ่งเป็นส่วนประกอบของโครงสร้าง หรือสถานที่ที่มีความเฉพาะ หรือเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละพื้นที่

ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน การสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ ความสามารถช่วยเหลือทางด้านสังคม การเยี่ยมเยียนคนยากจน คนด้อยโอกาส การจัดเวทีประชาคมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาชุมชน พื้นที่ให้มีความเจริญมั่นคงต่อไป

ภูมิปัญญาด้านกฎหมาย ได้แก่ ความสามารถในการนำประสบการณ์ ความรู้ด้านกฎหมายใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน ช่วยเหลือผู้มีปัญหาด้านกฎหมายต่างๆ

ภูมิปัญญาด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ ความสามารถเป็นผู้นำในการปกครองพื้นที่ ชุมชนรักษาความสงบในพื้นที่ให้อยู่อย่างมีความสุข เป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง หรือนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

ภูมิปัญญาด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ สาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ การอนุรักษ์การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่

ภูมิปัญญาด้านศาสนา จริยธรรม ได้แก่ การนำหลักคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน การถ่ายทอดหลักคำสอนทางศาสนาให้แก่ลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี

ภูมิปัญญาด้านพาณิชย์และบริการ ได้แก่ ความสามารถในการพัฒนาการให้บริการดูแลผู้อื่นให้เกิดความพึงพอใจ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพสร้างรายได้ หรือการเพิ่มมูลค่าของหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่เป็นของโบราณ เช่น การทำบายศรีโดยประยุกต์ให้มีความหลากหลายเป็นที่สนใจมากขึ้น

ภูมิปัญญาด้านความมั่นคง ได้แก่ ความสามารถในการปกป้องคุ้มครองประเทศให้ปลอดภัยด้วยวิธี หรือวิธีการที่ได้เรียนรู้ หรือประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา เช่น ทหารที่ปลดประจำการ ได้นำความรู้ ระเบียบวินัยต่างๆ มาถ่ายทอดให้แก่เด็กและเยาวชน ทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นพลเมืองดี ไม่สร้างความวุ่นวายให้สังคม

ภูมิปัญญาด้านการบริหารจัดการและบริหารธุรกิจ ได้แก่ ความสามารถในการประยุกต์วิธีการหรือจัดการธุรกิจ หรือกิจการให้ได้รับผลประโยชน์แก่ตนเอง หรือปันส่วนผลประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้อง และแบ่งให้ได้ผลประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย หรือสามารถถ่ายทอดวิธีการเหล่านี้แก่ผู้อื่นได้

ภูมิปัญญาด้านการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ความสามารถในการผลิตสื่อหรือเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สารความรู้ หรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยเอกสาร แผ่นพับ การบอกต่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาในสมัยโบราณ สมัยก่อนของท้องถิ่นให้คงอยู่

ภูมิปัญญาด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ได้แก่ การนำความรู้ประสบการณ์ด้านคมนาคม การสื่อสารสมัยก่อน ถ่ายทอดให้ผู้ให้ความสนใจ เช่น ช่องทางการสื่อสาร การรักษาทางน้ำ วิธีการสมัยโบราณให้เป็นการสร้างเส้นทางคมนาคม พาหนะเก็บรักษาไว้ให้คงอยู่

ภูมิปัญญาด้านพลังงาน ได้แก่ การนำวัสดุทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งทดแทนมาใช้แทนพลังงานที่กำลังจะหมดไป เช่น สบู่ดำทดแทนเชื้อเพลิง ถ่านแท่งที่ผลิตจาก แกลบ กะลา และวัสดุต่างๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านต่างประเทศ ประสบการณ์ในการติดต่อเจรจาต่อรองเกี่ยวกับชาวต่างชาติ หรือประสานการดำเนินงานกับต่างประเทศ ทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จัก หรือนำผลประโยชน์มาให้ประเทศไทย สามารถนำความรู้ถ่ายทอดให้ผู้อื่นเป็นกลยุทธ์ในการประสานงานกับต่างชาติ

ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมชาติ

ภูมิปัญญาด้านภาษา วรรณศิลป์ ได้แก่ ความสามารถด้านภาษาไทยพื้นถิ่น ไทยดั้งเดิม กาพย์ กลอน โคลง

ภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ ได้แก่ การอนุรักษ์การใช้พูดภาษาไทยอย่างถูกต้อง เหมาะสมตามกาลเทศะ ตามประเพณีไทย

ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของผู้สูงอายุ จะถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไร

ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาอันทรงคุณค่านี้มีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1.การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจา เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟังและจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่างๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

2. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

3. การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

4. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

5. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึงการใช้วิธียาลักษณ์ในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

6. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่างๆ และในรูปของสื่ออื่นๆ เช่น วิดีทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย

บทสรุป

ถึงแม้แรงงานผู้สูงอายุจะมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่เสื่อมถอยลง แต่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และจิตใจนั้นโดยส่วนใหญ่จะมั่นคงขึ้น และยังมีประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นด้วย แรงงานผู้สูงอายุมักมีโอกาสเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานน้อยกว่าคนหนุ่มสาว แต่เมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้น การบาดเจ็บมักจะรุนแรงกว่า และต้องพักรักษาตัวนาน หายช้ากว่า และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับแรงงานผู้สูงอายุเป็นเหตุผลที่สำคัญ ที่ทำให้นายจ้างไม่นิยมจ้างเลิกจ้าง หรือบีบบังคับให้แรงงานผู้สูงอายุออกจากสถานประกอบการไป ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีงานทำกลายเป็นภาระของครอบครัว และความเชื่อมั่นในความสามารถของตัวเองลดลง แต่หากพิจารณาจากโครงสร้างของสังคมไทยในอดีต พบว่าผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่มิบทบาทต่อครอบครัว และสังคมเป็นอย่างมาก โดยผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา ก็จะนำเอาภูมิปัญญาเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับลูกหลานการเรียนรู้ของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับอาชีพแล้วแต่เป็นการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุทั้งสิ้น จึงนับได้ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีคุณค่าและสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคม โดยอาศัยอยู่กับครอบครัว และชุมชน

มีชุมชนเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุและถือว่า ผู้สูงอายุเป็นเสาหลักของชุมชนเป็นที่พึ่งของลูกหลาน และเป็นคลังปัญญาของชุมชน

โดยปัญญาผู้สูงอายุไทย ซึ่งเป็นพันธกรณีเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและได้รับการคุ้มครองพิทักษ์สิทธินั้น ได้มีโอกาสในการกำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาบทบาทของผู้สูงอายุที่จะช่วยสนับสนุนในการพัฒนาสังคมเอาไว้หลายประการด้วยกัน ได้แก่ ข้อ 3 ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย ข้อ 4 ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสในการทำงานที่เหมาะสมกับวัยตามความสมัครใจ และได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม และเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตมีคุณค่า และข้อ 6 ผู้สูงอายุควรได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และกับบุคคลทุกวัย สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) (<http://www.nesdb.go.th>) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่ได้ระบุการเปลี่ยนแปลงของสังคมเอาไว้ว่า ปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศ กำลังเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นโอกาสของประเทศไทยในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ และการให้บริการด้านอาหารสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนในระยะเวลาของผู้สูงอายุ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ประกอบกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาคุณภาพคน และสังคมไทยเข้าสู่สังคมภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน และนำความรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต สร้างและพัฒนาคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างนวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตจัดองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้หากผู้สูงอายุในชุมชนมีโอกาสพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ อันจะทำให้ผู้สูงอายุมีความตระหนักในคุณค่าและความสามารถของตนเองสามารถแสดงบทบาททางสังคมในการใช้ภูมิปัญญา และประสบการณ์นำมาทำประโยชน์ให้ตนเองครอบครัว และสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเสมือนประชากรกลุ่มอื่นเป็นบุคคลที่มีคุณค่า และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้

บรรณานุกรม

กฤษฎา วงษาสันต์. 2542. *วิถีไทย*. กรุงเทพมหานคร : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. กระทรวง. 2547. *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546* กรุงเทพมหานคร : เจ.เอส.การพิมพ์.

- จุฑาทิพ คล้ายทับทิม. 2555. **ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนกับประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พัชรีย์ ตันติวิภาวิน. 2555. “การก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนกับการเสริมพลังผู้สูงอายุไทยให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคม. **วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก**. ปีที่ 30 ฉบับที่ 3 มิถุนายน-กันยายน 2555.
- ยาจินต์ สิ้นสุภา. 2544. “ศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการจัดกิจกรรมของวัดเพื่อสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์)**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. 2547. **วิถีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. 2556. **เศรษฐกิจอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. “ประเทศไทยคนแก่เยอะสุดในอาเซียน. **เดลินิวส์**. ออนไลน์. 22 กุมภาพันธ์ 2556. แหล่งที่มา : <http://www.dailynews.co.th/Content/Article/109839>. 20 ธันวาคม 2556.
- สุรกุล เจนอบรม. 2541. **วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานคร : นิชนแอตเวอร์ไทซิงกรุ๊ป.
- สุรียนต์ หลาบหนองแสง. 2555. การพัฒนาสังคมไทยเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558. **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม**. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 ปีการศึกษา 2555.
- หนังสือพิมพ์สยามรัฐ. **อาเซียนมา...ภูมิปัญญาไทยคงอยู่**. ออนไลน์. แหล่งที่มา : <http://glamdring.baac.or.th/critic/preview.php?id=9956&g=25> .20 ธันวาคม 2556.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544. **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.